
UDK 811.163.6'342.41
811.163.42'342.41
81'342.41
81'362
Izvorni znanstveni rad

Hotimir Tivadar

Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani
Slovenija

**KONTRASTNA ANALIZA SLOVENSКИH I HRVATSKИH VOKALA
(MOGUĆI IZGOVORNI PROBLEMI SA SLOVENSKOG ASPEKTA)**

SAŽETAK

Nakon raspada zajedničke države i stvaranja dviju samostalnih država Republike Slovenije i Republike Hrvatske u jednom je razdoblju nakon 1991. godine došlo (i zbog rata na teritoriju Hrvatske) do smanjenja jezičnih (gospodarskih i društvenih) kontakata. Slovenija se više otvorila Zapadu, engleski je kao globalni jezik postao još važniji, a i zbog tehnološkog razvoja a i zbog novih medija (Internet, TV...). Srpskohrvatski, odnosno hrvatski jezik bio je i zbog nekadašnje (neformalne) privilegiranosti postavljen djelomično u drugi plan. Sada su to dva službena jezika susjednih suverenih država te je zbog toga dobro poznavanje i kvalitetno "poučavanje" jezika za obje jezične skupine još značajnije – i slavensko zajedničko porijeklo mora ponovno dobiti (ili je već dobilo) pozitivnu konotaciju, što je zanimljivo i za lingvistička (slavistička) istraživanja.

U ovom članku bile su analizirane istovjetne i različite fonetske (akustičko-artikulacijske) pa i fonološke osobine segmentne i suprasegmentne razine koje su se najviše istaknule u snimci hrvatskih studenata kojima slovenski nije prvi (materinji) jezik (snimljeno na Odsjeku za fonetiku u Zagrebu u studenom 1997). Središnji dio ovog članka je kontrastna analiza akustičke strane vokala u slovenskom i hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: vokali, akustička analiza, kontrastivna analiza, slovenski jezik, hrvatski jezik

1 UVOD

Možda bi ovaj naslov (i članak) bio aktualniji u nekom drugom vremenu s kraja prošlog stoljeća, kada su ova dva jezika bila u bliskom kontaktu (jezično-društveno-političkom), pa i službeni jezici svojih republika nekadašnje zajedničke države – činjenično je da je u tom vremenu tzv. srpskohrvatski jezik uživao status državnoga jezika (o sociolingvističkoj situaciji u jugoslavenskoj zajedničkoj državi piše Stabej, 2003:60–65). Zbog raspada zajedničke države i stvaranja dviju samostalnih država u jednom je razdoblju nakon 1991. godine došlo (i zbog rata na teritoriju Hrvatske) do smanjenja jezičnih (gospodarskih i društvenih) kontakata. Slovenija se više otvorila Zapadu, engleski je kao globalni jezik postao još važniji, a i zbog tehnološkog razvoja a i zbog novih medija (Internet, TV...). Srpskohrvatski, odnosno hrvatski bio je i zbog nekadašnje (neformalne) privilegiranosti¹ (učio se i u slovenskoj osnovnoj školi) postavljen djelomično u drugi plan.²

No povijest se opet ponavlja. U kulturnom, povijesnom, društvenom smislu, u ovo informatičko-elektroničko moderno doba granica gotovo više nema, a i politička se situacija na Balkanu stabilizira i kontakata je sve više. Sada su to dva službena jezika susjednih suverenih država te je zbog toga dobro poznavanje i kvalitetno “poučavanje” jezika za obje jezične skupine još značajnije – i slavensko zajedničko porijeklo mora ponovno dobiti (ili je već dobilo) pozitivnu konotaciju, što je zanimljivo i za lingvistička (slavistička) istraživanja. U lingvističkom istraživanju sve više se ističu pozitivne osobine jezičnog kontakta i učenja drugih jezika.

U ovome će članku najprije biti analizirane istovjetne i različite fonetske (akustičko-artikulacijske) pa i fonološke osobine segmentne i suprasegmentne razine koje su se najviše istaknule u snimci hrvatskih studenata kojima slovenski nije prvi (materinji) jezik (snimljeno na Odsjeku za fonetiku u Zagrebu u studenom 1997). Drugi, središnji dio ovog članka je kontrastna analiza akustičke strane vokala u slovenskom i hrvatskom jeziku. Ovaj pokušaj kontrastne analize oba jezika (značajan je analitički rad Vesne Požgaj Hadži (2002), koji donosi zanimljive usporedbe tih dvaju jezika i analize (izvor i korekciju) grešaka za hrvatski kao strani jezik) može biti pokušaj i podloga za stvaranje daljnjih fonetskih istraživanja pa (možda) i zajedničke ili na novim zajedničkim temeljima “zasnovane” knjige (udžbenika) za bolju nastavu, bolju govornu realizaciju jezika itd. Jezik, zapravo govor, najvažniji je dio čovjeka, jer upravo govor kao dio osobnosti čovjeka reprezentira ga već u prvom kontaktu s ljudima (prvi dojam je veoma značajan npr. u menedžmentu, diplomaciji ...). “Govor je ne samo opća prirodna sposobnost nego i umijeće, zanat i talent. Čovjek se služi govorom, ali i služi govoru. Govor je sredstvo za ostvarenje i ostvarenje samo” (Škarić, 1988:23). Poznavanje susjednih i srodnih jezika omogućava bolju komunikaciju ne samo na stranom jeziku već i bolje poznavanje i realizaciju vlastitog materinjeg jezika.

2 USPOREDBA SLOVENSKEG I HRVATSKOG KAO STRANIH JEZIKA

Slovenski kao strani jezik svoju je pravu afirmaciju doživio tek nakon ostvarenja slovenskoga kao državnog jezika (1991. godine) kad je taj jezik postao zanimljiv i za one stanovnike iz drugih republika Jugoslavije, koji su htjeli slovensko državljanstvo (i radnu vizu).³ Osim toga jezik je postao značajan element i u gospodarskom smislu kao način i oblik reprezentacije (približavanja potencijalnom kupcu) nekih hrvatskih poduzeća u Sloveniji (usp. Podravkine, Plivine stranice na Internetu...) pa i za slovenska poduzeća u Hrvatskoj. Hrvatski jezik je, naprotiv, u to doba gubio na utjecaju. Ali ipak u anketi novina Delo (kolovoz 2001; telefonska anketa Dela Stik, N – 520; Stabej, 2003) hrvatski ili srpski (srpskohrvatski) prvi je aktivni jezik za 38,5 % Slovenaca, Slovenci su i prvi strani gosti na hrvatskoj obali, hrvatski muzičari u većini slovenske javnosti cijelo su vrijeme bili, a i danas jesu značajan kulturni i jezični element.

Ipak, hrvatski jezik ostaje jedan od prvih jezika u kontaktu sa slovenskim. Ali i (ako analiziramo standardne varijante) veoma različit jezik tako da sada, u ovom jasnom i ravnopravnom statusu tih jezika ne može biti govora o nekom nadvladavanju pa i miješanju (usp. Stabej, 2003) ili ugrožavanju jezika, što se vrlo često interpretiralo u početku pa i kroz cijelo prošlo stoljeće (o ispravnosti "previše purističkog" gledanja na srpskohrvatske posuđenice Urbančić, 1987:63–78).

2.1 Slovenski jezik kao strani jezik – fonetsko gledište

Hrvatski se jezik zbog različite dijalektalne (štokavske, ne-kajkavske) i povijesne osnove razlikuje u nizu fonetsko-fonoloških elemenata (npr. možemo istaći refleks jata, prisutnost poluglasnika itd.).

Pri ovoj sistemskoj analizi bila je uporabljena analitička metoda (osnova su bile snimke hrvatskih govornika)⁴ – uspoređivat ćemo samo one fonološko-fonetske karakteristike, koje su se pojavile na tim snimkama i koje možemo predvidjeti na osnovi sistemskih razlika (prikaz fonoloških sustava hrvatskoga i slovenskoga jezika dobro je obrađen u Požgaj Hadži, 2002:35–80).

2.1.1 Segmentna razina

Na segmentnoj razini – zbog veće preglednosti uzeli smo strukturalni princip podjele fonema i prozodije – moramo kao prvo istaknuti sličnost podjele na: 1. vokale (samoglasnike) i 2. konsonante, koji se dijele još na sonante (*zvonačnike*) i turbulente (prave konsonante).⁵ Slovenski jezik ima 2 fonema manje (hrvatski 31, slovenski 29; Požgaj Hadži, 2002:35) ili 3 – odnosno 2 (ako uzmemo u obzir slogotvorno *ɾ*) – vokala više. Iz toga se vidi da postoji približno ista količina glasova koji su artikulacijski slični, ali ne isti – sličan grafemski prikaz (osim *đ* i *ć*) upravo zbog toga što je slovenski jezik etimološko - fonetski, to stvara neslovenskim, pa i slovenskim govornicima nemalo

problema (jedan je od najvećih izgovor slovenskog <e> i <o> pa [ə] koji nema svog grafema – usp. poglavlje 3).

2.1.1.1 Izgovor “pravih konsonanata”

Najzapaženiji je, a sasvim sigurno fonološki ne najznačajniji, problem izgovor slovenskih alveolara (č, dž, š, ž):⁶ fonemi /č, dž, š/ imaju različitu artikulaciju (tabela u Požgaj Hadži, 2002:59), ali i fonem /ž/, koji u ovoj tabeli nije evidentiran. Hrvatski studenti su pri izgovoru slovenski /ž/ (slušna analiza) izgovarali intenzivnije nego što je uobičajeno u slovenskom jeziku. Za slovenski izgovor glasova /č/ i /dž/ mogli bismo reći da su negdje između mekog /ć/ – /đ/ i tvrdog /č/ – /dž/, pomaknuti više nazad, možda nešto bliži mekoj varijanti. Hrvatski govornici na tim su snimkama izgovarali te glasove tako naravno i pod utjecajem pisma (<č> i <dž>) – bio je to čitani tekst. Zanimljivo je da se kod posuđenica u govoru pojavljuju i meki /ć/ i /đ/ (npr. u riječima *đuvec*, *luć*, *čevapčić*) iako su te riječi bile napisane s <č>, odnosno <dž> (*džuvec*, *luč*, *čevapčić*) – što je posljedica kratkoće rečenice i tekstova. Međutim, između ispitanika posebno se izdvajao jedan govornik, koji pravilno izgovarao /č/ a također i /ž/ i to u primjerima “književnost, večer, čevelj. Dobra ostvarenja možda su i posljedica uskog /e/ kao na primjer u riječi “čevelj”, također treba uzeti u obzir to, da je ta riječ izrazito slovenska, koja ne izaziva interferenciju s hrvatskim jezikom kao što se to događa kod riječi *književnost* i *večer*. Manje intenzivna ostvarenja glasa /š/ studenti su ostvarili u ostvarenju glasa /š/ pred glasom /j/ u riječi npr. *šušlja*. Ali više-manje studenti su napravili pogreške (intenzivniji izgovor) kod istih riječi u oba jezika (npr. *mađarski*, *džez*). Možda bi za vježbanje tih fonema bilo dobro obratiti posebnu pažnju na slovenske riječi, i to ne samo na njihovo značenje već i na njihove fonetske karakteristike (npr. manje intenzivna artikulacija ispred uskog /e/).

Ostali pravi konsonanti studentima nisu stvarali posebnih problema.

2.1.1.2 Sonanti

Izgovor sonanta /r/ među suglasnicima bio je bez poluglasnika (prvi, grm, strmina ...), znači, slogotvorni r, jer je poluglasnik vokal koji se najmanje čuje – u slovenskom nestandardnom govoru i fonem reduciranih kratkih akcentuiranih i neakcentuiranih samoglasnika (*brāt* – [bræt], *sīt* – [sət], *kùp* – [kəp]; *ósemdeset* : [ósəmdəsət]; neakcentuirani često ispadaju – primjer *biló* : [blo]; *zeló* : [zlo], *takó* – [tko] ...). Kada je poluglasnik pred /r/ i na kraju riječi, piše se kao <e> (npr. *minister*) – studenti su to obično izgovarali kao “normalni”, hrvatski /e/ – tj. slovenski neutralni neakcentuirani /E/ (više o razlici e i o vokala u poglavlju 3.3).

I kod <lj> i <nj>, u hrvatskom dvografemskih fonema /lj/ i /nj/, govornici su izgovarali to kao jedan fonem koji se u slovenskom ostvaruje jedino u poziciji ispred konsonanata i na kraju riječi (*konj* : [konʔ], *konjski* : [konʔski]; *bolj* : [bolʔ], *poljski* : [polʔski]). Inače u poziciji pred vokalima to su dva različita fonema i u slovenskom jeziku ostvaruju se s dva različita artikulacijska pokreta,

[l'] i [n'] samo su varijante tih dvaju fonema (Toporišič, 2000:76, 85). U razgovornom jeziku (utjecaj središnjih dijalekata i centra Ljubljane) kod /lj/, /nj/ j često ispada (usp. Požgaj Hadži, 2002:50).

2.1.1.2.1 Fonemi /v/ i /l/

Često je u jezičnoj komunikaciji javlja problem karakterističnog izgovora odnosno govora srpskohrvatskih "neslovenaca". – Izvorni slovenski govornici zbog prevelike strogosti u znanju slovenskog jezika (usp. Tivadar, 2003a:297–298), pri tome su posebno osjetljivi prema tzv. novim državljanima iz republika bivše zajedničke države. Osim purističkog gledanja na taj nekada privilegirani jezik i straha od već istaknutog miješanja jezika i utjecaja na slovenski "čisti jezik" ovdje je prisutan i socijalni (loš) položaj tih govornika (na nacionalnom Radiju Slovenija dugo je vremena bio u veoma popularnoj emisiji Radio Gaga⁷ prisutan govornik sa srpskohrvatskim naglaskom, koji se posljednje godine ne pojavljuje toliko; zamijenio ga je osim aktualnih slovenskih govornika sada albanski, talijanski pa čak i austrijski akcent). Ovdje je kao fonem posebno istaknut tzv. debeli /l/ (o tome je već govorio Trubar; da se i na kraju riječi "debelu po bezjašku zarobi" (1550; cit. prema Toporišič, 1993:421) – Takav /l/ javlja se na području Bele krajine, gdje se također javlja i taj srednji l). Artikulacijski možemo ga opisati da je u hrvatskom jeziku malo više pomaknut natrag, na alveole i nije (za)zubni kao slovenski (Toporišič, 2000:85; usp. Hadži, 2002:50). U odnosu na položaj jezika hrvatski položaj jezika je konkavan, dok je slovenski konveksan; usp. Požgaj Hadži, 2002:50) i više pritvoren uz bok jezika (Škarić (1991:145) u tablici /l/ opredjeljuje bočnim i djelomično prekidnim pokretom). Hrvatski govornici često izgovaraju /l/ u participu kao [l] (čitanje po slovu) kao što se potvrdilo i na našim snimkama. Ovdje se u slovenskom jeziku otvara i poseban problem varijanti i kodifikacijskih problematičnih mjesta izgovora glasa /l/, gdje umjesto diftonške varijante [au] i kod slovenskih govornika u sadašnjem "nelektoriranom" govoru prevladava l-izgovor (npr. bralca – [brauca]; više Tivadar-Šuštaršič, 2001:116).

Fonem /v/ najvarijantniji je slovenski fonem (Tivadar, 1999; Toporišič, 2000:76–78) koji i slovenskim govornicima stvara ponešto problema – najviše kao prijedlog /v/, koji je bilabijalni (kao u), a ne labiodentalni s poluglasnikom [və sloveniji]. Puno je fonološki-fonetičkog rasprava bilo o varijantama v ispred zvučnih (zvučna varijanta [w]; [wzeti]) i bezzvučnih (bezzvučni [ʌ]; tip [ʌsak]) konsonanata. U analizi modernoga medijskog govora istaklo se da govornici najviše izgovaraju te dvije varijante kao "kratki" u, pa ponekad i slogotvorni u (osim kod primjera pred likvidama – tip [vreme, vlada], gdje se najviše govori labiodentalna, osnovna varijanta; Tivadar, 1999; Tivadar i Šuštaršič, 2001:116–117; usp. Srebot Rejec, 1981, 2000 i Toporišič, 2000:76), koji je u kodifikaciji kao varijanta "posebno kod sporog govora" (SP, 2001:73). Sasvim je sigurno da će slovenska kodifikacija morati aktualizirati i osuvremeniti na osnovi novih istraživanja i novoga korpusa govornih tekstova.

3 SAMOGLASNICI – SLIČNOSTI I RAZLIKE U IZGOVORU

Slovenski fonemski sustav ima 8 samoglasničkih fonema koji su (osim poluglasnika) prikazani u donjoj slici na osnovi razlike u vrijednosti F1 i F1 i F2 (usp. artikulacijsko-akustički shematski prikaz Toporišič, 2000:46–49). Hrvatski jezik ima 5 vokala i slogotvorno *r̥* (također fonološki kao vokal) – na osnovi podataka napravljen je sličan grafički prikaz.

Iz slika (1–10) vidi se jasna razlika u središnjim (na osnovi artikulacijskog položaja jezika i na osnovi prikaza akustičkih osobina) samoglasnicima slovenskog i hrvatskog jezika – slovenski standardni jezik ima središnji sustav u dvije razine (/e/ i /ɛ/, odnosno /o/ i /ɔ/) i poluglasnik. Slike (1–10) i tablice (1–5) ukazuju na to da hrvatske vrijednosti F1 i F2 nisu na sredini slovenskih /e/ i /ɛ/, odnosno /o/ i /ɔ/. Na osnovi podataka za slovenski tzv. srednji, neutralni e, odnosno o (SP, 2001: § 619) ne možemo zaključiti da je to neki srednji (hrvatski) vokal. Zbog toga moramo zaključiti da su osobine vokala u oba jezika slične, ali su kao fonemi i zbog fonološkog sustava različiti.

3.1 Akustička komparativna analiza sustava na osnovi vrijednosti F1 i F2

U ovome prikazu samoglasnika u odnosu s formantnom strukturom zbog najveće relevantnosti, a i transparentnosti odabrali smo prikaz na osnovi vrijednosti formanata F1 i F2. Analizirani su formanti ženskih i muških govornika kojima je slovenski odnosno hrvatski *prvi (materinji) jezik*, a provedene su i analize i snimci na sličnim "pretpostavkama" (usp. Bakran i Stamenković, 1999 i Tivadar, 2003b: 82–86; Tivadar 2004).⁸

Slovenski samoglasnici

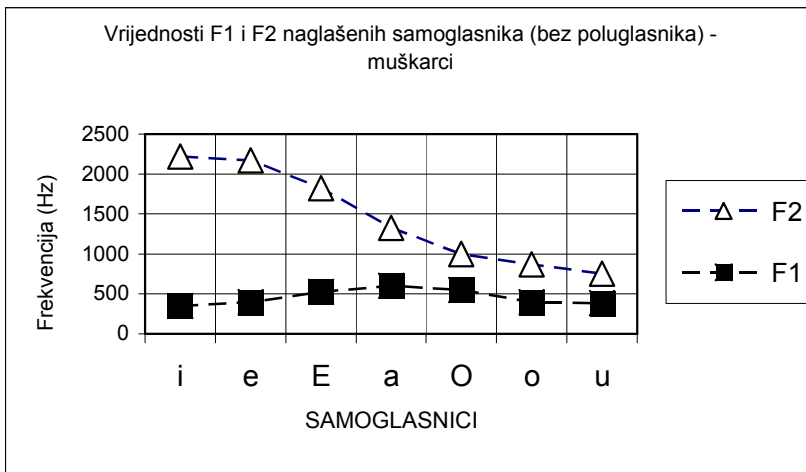
Samoglasnički sustav slovenskoga jezika u usporedbi s drugim jezicima (ovdje prije svega slavenskim) poseban je zbog toga jer se središnji samoglasnici dijele na dvije razine – visoki /e/ – /o/ i niski /ɛ/ i /ɔ/. Iz vrijednosti F1 vidljiva je, a također i u odnosu između tih prvih formanata, jasna bliskost tzv. uskih /e/ i /o/ s visokim samoglasnicima (/i/, odnosno /u/) – također je zanimljiv u prošlosti čak i kodificiran (SP, 1962:16) naglašeni (akcentuirani) uski /e/ kao "skoro /i/" u položaju pred r (npr. *méra* kao *mira* govori zapadno-središnjeg slovenskog prostora; nasuprot tome na istoku neki dijalektalni govori izgovaraju taj naglašeni e pred r otvoreno, kao široki /ɛ/). Inače je slovenski jezik i njegov samoglasnički sustav dijalektalno (i povijesno-razvojno) višeslojan i preko pojedinih govornika ulazi i u standardni govor (npr. diftongizacija u gornjem primjeru – *mjera*; više o slovenskom glasoslovlju sa razvojno-povijesnog stajališta govori monografija Greenberg 2002). Fonološko razlikovanje fonema /e/ – /ɛ/ i /o/ – /ɔ/ utvrđeno je na osnovi perceptivnih testova kod slovenskih govornika u 90 %, unatoč tome što anketirani ispitanici s istočnoga (štajerskog) dijela slovenskoga prostora u svome nestandardnom govoru nemaju te značajne fonemske razlike. Iz toga možemo zaključiti da slovenski govornici bez obzira na

njihovo porijeklo u slovenskom standardnom jeziku zaista prepoznaju razliku među tim standardnim fonemima (Tivadar, 2003b: 141–143; Tivadar, 2004:45).⁹

Tablica 1. Prosječne vrijednosti formata F1 i F2 naglašanih samoglasnika (muškarci).

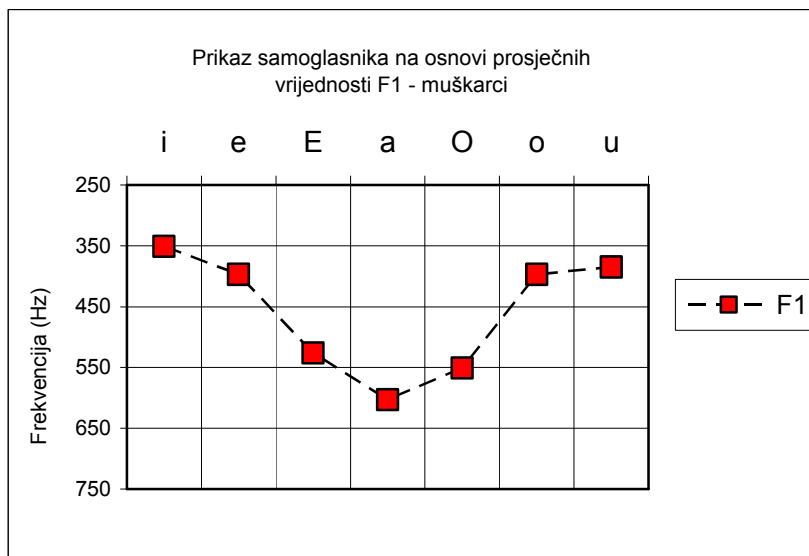
Table 1. Mean F1 and F2 values of stressed vowels (men).

	i	e	ɛ	a	ɔ	o	u
F2	2218,5	2169	1821	1324	1000	872	754
F1	351	397	526	603	551	397	385
F2-F1	1867,5	1772	1295	721	449	475	369

Slika 1. Vrijednosti F1 i F2 slovenskih naglašanih samoglasnika (bez poluglasnika) – muškarci.

Figure 1. F1 and F2 values of stressed Slovene vowels – men.

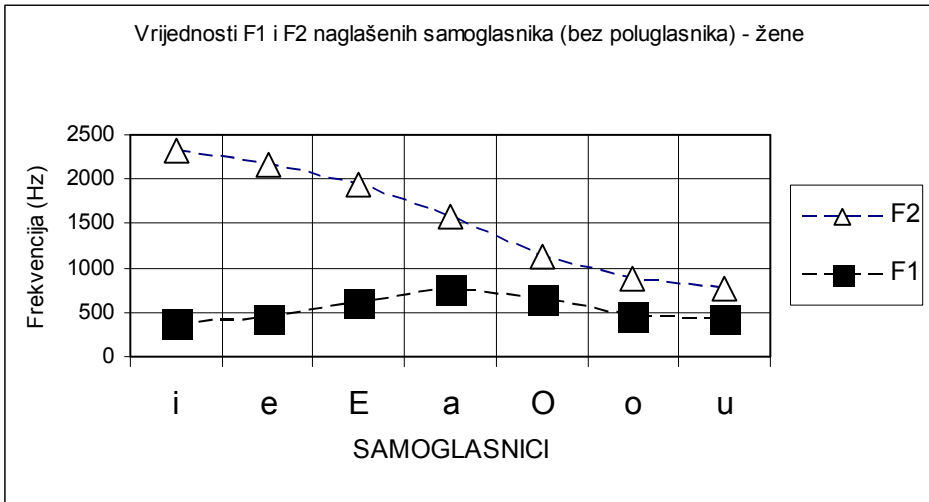
Slika 2. Prikaz slovenskih samoglasnika (bez poluglasnika) na osnovi prosječnih vrijednosti F1 – muškarci.

Figure 2. Mean F1 values of Slovene vowels – men.

Tablica 2. Prosječne vrijednosti formanata F1 i F2 naglašanih samoglasnika (žene).

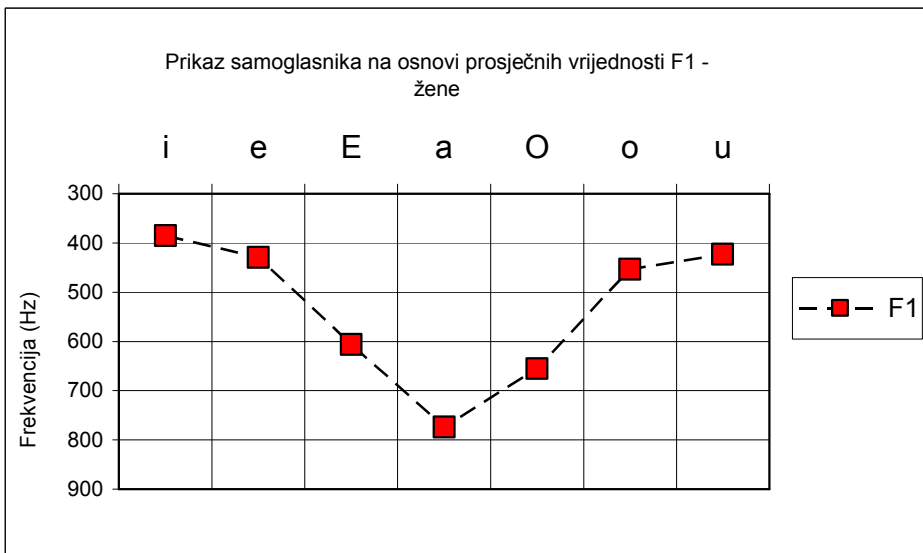
Table 2. Mean F1 and F2 values of stressed vowels (women).

	i	e	ε	a	ɔ	o	u
F2	2318	2169	1943	1578	1125	879	770
F1	385	429	606	774	655	453	423
F2-F1	1933	1740	1337	804	470	426	347

Slika 3. Vrijednosti F1 i F2 slovenskih naglašanih samoglasnika (bez poluglasnika) – žene.

Figure 3. F1 and F2 values of stressed Slovene vowels – women.

Slika 4. Prikaz slovenskih samoglasnika (bez poluglasnika) na osnovi prosječnih vrijednosti F1 – žene.

Figure 4. Mean F1 values of Slovene vowels – women.

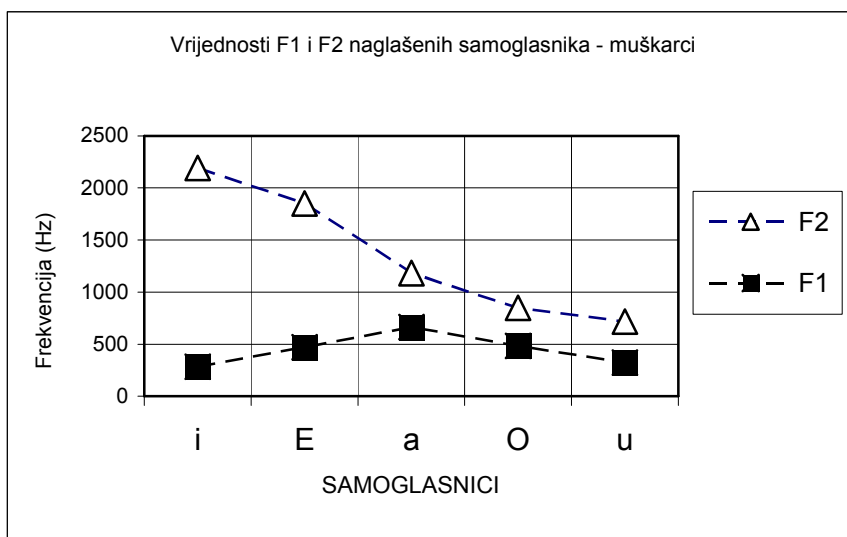
3.1.2 Hrvatski samoglasnici

Hrvatski samoglasnički sustav ima 5 fonema i slogotvorno /r/ – zapravo se u nekim analizama pojavljuje i tzv. neutralni samoglasnik (Škarić, 1991:180), po Bakranu "neutralni vokalski element" (Bakran i Stamenković, 1990:125) koji nema fonemske vrijednosti (usp. Škarić, 1991:186). Kao u slovenskom dodaje se pred r "kad nema vokalskog okruženja" (Bakran i Stamenković, 1990:125).

Tablica 3. Prosječne vrijednosti formanata F1 i F2 naglašanih samoglasnika (muži) – Bakran i Stamenković (1990:125).

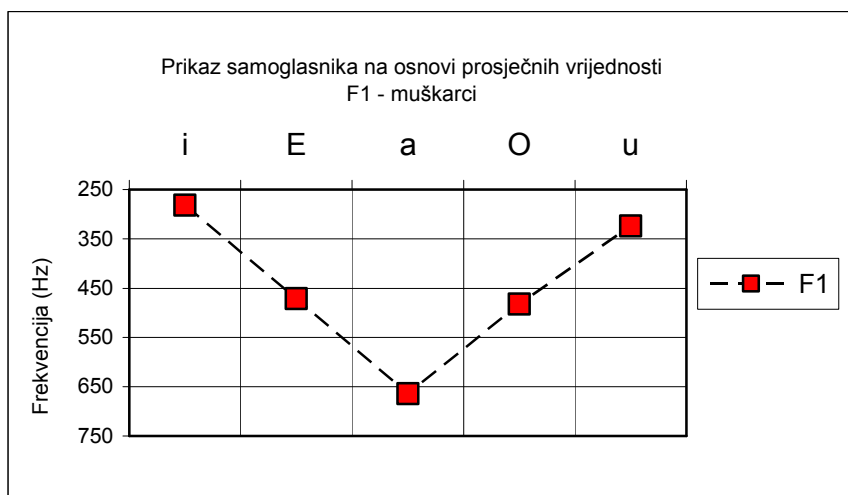
Table 3. Mean F1 and F2 values of stressed vowels (men) – Bakran i Stamenković (1990:125).

	i	e	a	o	u
F2	2192	1849	1183	850	717
F1	282	471	664	482	324
F2-F1	1910	1378	519	368	393

Slika 5. Vrijednosti F1 i F2 hrvatskih naglašanih samoglasnika – muškarci.

Figure 5. F1 and F2 values of stressed Croatian vowels – men.

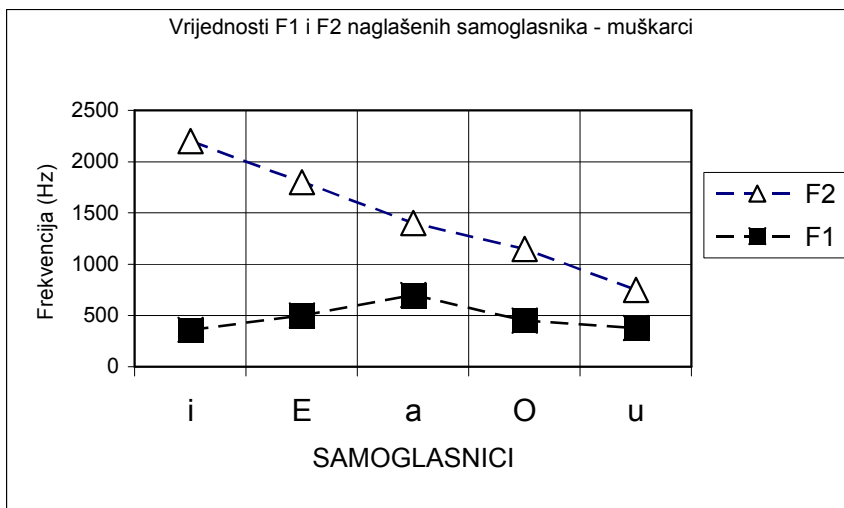
Slika 6. Prikaz hrvatskih samoglasnika na osnovi prosječnih vrijednosti F1 – muškarci.

Figure 6. Mean F1 values of Croatian vowels – men.

Tablica 4. Prosječne vrijednosti formanta F1 i F2 naglašanih samoglasnika – Škarić (1991:186).

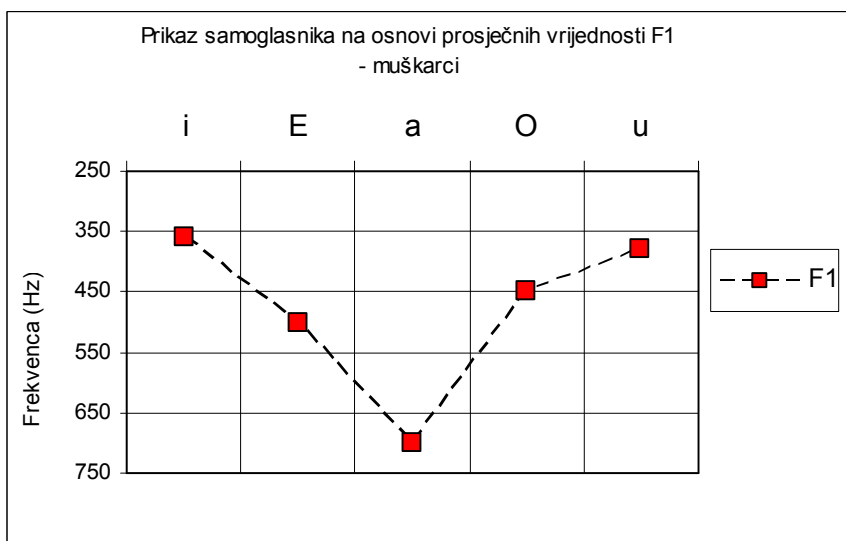
Table 4. Mean F1 and F2 values of stressed vowels - Škarić (1991:186).

	i	E	a	O	u
F2	2200	1800	1400	1150	750
F1	360	500	700	450	380
F2-F1	1840	1300	700	700	370

Slika 7. Vrijednosti F1 i F2 hrvatskih naglašanih samoglasnika – muškarci (Škarić).

Figure 7. Vrijednosti F1 i F2 hrvatskih naglašanih samoglasnika – muškarci (Škarić).

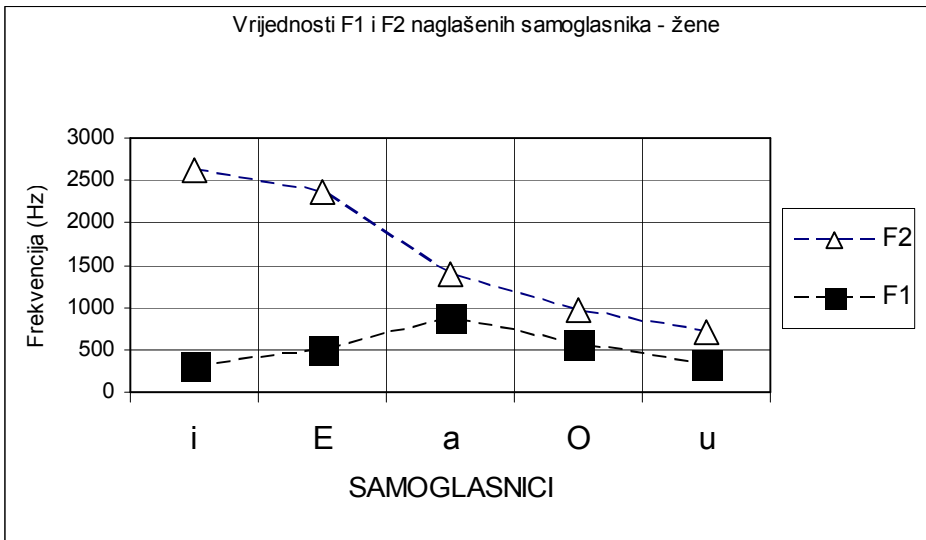

Slika 8. Prikaz hrvatskih samoglasnika na osnovi prosječnih vrijednosti F1 – muškarci (Škarić).

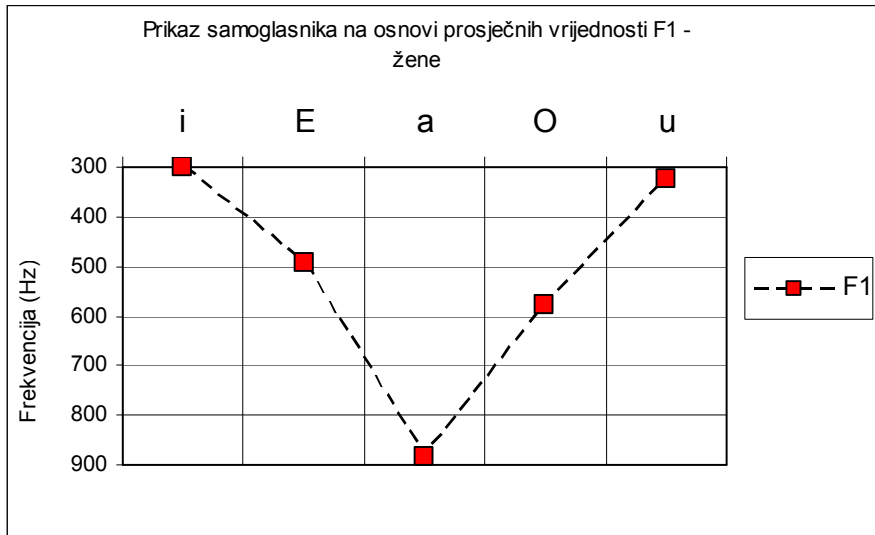
Figure 8. Mean F1 values of Croatian vowels - men (Škarić).

Tablica 5. Prosječne vrijednosti formata F1 i F2 naglašanih samoglasnika (žene) – Bakran i Stamenković (1990:125).
Table 5. Mean F1 and F2 values of stressed vowels (women) – Bakran i Stamenković (1990:125).

	i	E	a	O	u
F2	2623	2360	1393	980	717
F1	302	493	884	576	324
F2-F1	2321	1867	509	404	393

Slika 9. Vrijednosti F1 i F2 hrvatskih naglašanih samoglasnika – žene.
Figure 9. F1 and F2 values of stressed Croatian vowels – women.

Slika 10. Prikaz hrvatskih samoglasnika na osnovi prosječnih vrijednosti F1 – žene.

Figure 10. Mean F1 values of Croatian vowels – women.

3.2 Razlike i zajednička mjesta oba sustava na osnovi F1 i F2

Ako usporedimo vokale u oba jezika (pretpostavke istraživanja bile su slične – Bakran i Stamenković, 1990; Tivadar, 2003b, 2004), vidimo da je slovenski jezik manje "idealno". Hrvatski ženski glasovi bili su malo viši – to je možda i zbog odabranih spikerskih slovenskih ženskih govornika čemu je također dokaz da, kako smo već nakon slušanja više snimaka slovenskih spikera (Tivadar, 1998) ocjenjivali, spikerice nacionalnog radija zaista imaju dublji glas. To je vjerojatno (ne)namjerno urađeno zbog većeg intenziteta, pa i čujnosti (manjeg utjecaja na visinu formanta, što također implicitno potvrđuje i Škarić (1991:181)¹⁰ pa i tradicije nacionalne radijske škole (Tivadar, 1999:345). Prosječne vrijednosti formanta na osnovi muških govornika u fonetici su tradicionalne, pojavljuju se i u jezikoslovlju oba jezika (Škarić, 1991:186; Toporišič, 1978:138) ali nova će mjerenja sasvim sigurno (i Škarić pojašnjava razlike u artikulaciji i akustičkom ostvarenju samoglasnika muških, ženskih i dječjih govornika; mjerenja su bila provedena na te 3 različite razine; Bakran i Stamenković, 1990) i zbog bolje, lakše analize sasvim sigurno ove komparativne analize još povećati.

Kako je iz ovih tabela vidljivo, kutni samoglasnici (a, i, u) u oba su jezika više-manje slični. Samoglasnički trokut u hrvatskom je jeziku "idealniji". No, na osnovi Toporišičeva (na osnovi artikulacije urađenog) popisa samoglasnika (Toporišič, 2000:48) slovenski bi sustav također bio idealan

trokut. To nam te vrijednosti F1 i F2 ne mogu potvrditi, pa bi vjerojatno i artikulacijska slika bila veoma slična.

Najveća je razlika zapravo izgovor "širokih i uskih" /e/ – /ɛ/ i /o/ – /ɔ/, što zbog samo "jednografemskog" zapisa stvara nekoliko problema hrvatskim govornicima (vedel, obleka; blok, gol – (pre)širok izgovor uskih samoglasnika). Kod hrvatskih govornika slovenskog jezika (studenti) zapažen je i drugačiji izgovor "slogotvornog /r̩/" (manje, odnosno ništa samoglasničkog elementa).

3.2.1 Problemi kod izgovora samoglasnika i naglasaka

S izgovorom samoglasnika povezano je i nestalno mjesto slovenskog naglasaka koji smo zbog toga uključili u ovu segmentnu analizu samoglasnika (slovenski standardni naglasak koji ima dva tipa – tonemski i dinamički – zapravo je kompleksan problem i otvara mjesto samostalnom članku; usp. Šuštaršič-Tivadar, 2001:118–119). Na osnovi snimaka hrvatskih studenata možemo zaključiti da je mjesto naglasaka, a također i kvaliteta vokala (razlike među /e/ – /ɛ/ i /o/ – /ɔ/) vrlo težak dio govornog "svladavanja" slovenskog jezika – npr. zêlo, šúšlja – naglasak na prvom slogu kod nepoznatih riječi ili bila – izvorni (hrvatski) izgovor, pa i nekoliko primjera hiperkorekcije – zemljá, kazénsko, postélja). Ti se problemi s naglaskom naravno pojavljuju u procesu učenja jezika. Slovenski nestalni naglasak i "nedostatak" udžbenika za bolje i jednostavnije, pa time i temeljitije učenje slovenskoga jezika "otežava" učenje, pa i u ovom slučaju dobrih studenata (posljednji udžbenik koji je bio napisan za Hrvate je iz 1961. godine; Toporišič, 1961). Može se reći da je slovenska fonetika na razini shematske i systemske obrade glasoslovlja temeljita, ali je aplikativno i sa suvremenim analizama na "fonetskim počecima" (svakako se mora priznati rad stručnjacima na Elektrotehničkom fakultetu i Institutu Jožef Stefan ali je sve to manje-više prilično daleko od temeljite lingvističke analize – lingvistika je samo kao "dodatni instrument"; moramo istaći Gros 2000).¹¹

Svakako da slovenski naglasak treba učiti zajednički sa značenjem riječi, slušanjem i vježbanjem s modernim i interaktivnim uređajem (CD-rom); ali svakako je najbolji način učiti jezik u krajnjoj fazi "u živo" (stipendije).

4 KONTRASTNE SLOVENSKO-HRVATSKE FONETSKE ANALIZE U BUDUĆNOSTI

Ovdje je istaknuto nekoliko mjesta u izgovoru slovenskoga jezika kao stranog jezika među Hrvatima. Također su istaknute razlike među samoglasnicima koji su kao najsonorniji fonemi vrlo bitni (aktualne analize hrvatskih i slovenskih samoglasnika standardnog jezika; Bakran i Stamenković, 1990; Tivadar, 2004). Analize su zapravo potvrdile razliku među e- i o-fonemima, za hrvatske govornike slovenskoga veoma problematične razlike. Utvrđeno je da ne možemo govoriti o sasvim shematskom prijenosu neke idealne "trokutaste slike" slovenskih samoglasnika jer su slovenski "središnji"

samoglasnici različiti – dok se "uski" približavaju više i-, odnosno u-vokalima, "široki" se više približavaju "niskom" /a/.

Druge, na osnovi govora hrvatskih studenta istaknute osobitosti slovenskoga govora mogu biti neka osnova daljnjim istraživanjima za slovenski jezik kao drugi jezik, što je aktualno i za Hrvate koji žele učiti slovenski, profesore slovenskog jezika pa i za Slovence koji hoće učiti hrvatski. Na osnovi tih razlika mogli bismo lakše vidjeti i neke svoje slovenske fonetske specifičnosti koje zapravo onemogućuju dobar izgovor hrvatskoga jezika. Svakako bi jedna (možda kao udžbenik zamišljena) monografija bila dobra osnova za istraživanje pa i aplikativno korištenje istraživanja oba jezika.¹²

REFERENCIJE

- Bakran, J., Stamenković, M.** (1990). Formanti prirodnih i sintetiziranih vokala hrvatskoga standardnoga govora. *Govor* VII, 2, 119–136.
- Palková, Z.** (1997). *Fonetika a fonologie češtiny*. Praga: Univerzita Karlova.
- Požgaj Hadži, V.** (2002). Hrvaščina in slovenščina v stiku/Hrvatski i slovenski u kontaktu. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Srebot Rejec, T.** (1981). On the Allophones of /v/ in Standard Slovene. *Scando-Slavica* 27, 233–241.
- Srebot Rejec, T.** (2000). Še o fonemu /v/ in njegovih alofonih. *Slavistična revija*. 41–54.
- Stabej, M.** (2003). Slovenščina: kaj še ostane velikim? Budyšin: Domowina. 60–72.
- Škarić, I.** (1988). *U potrazi za izgubljenim govorom*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I., Babić, S., i dr.** (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrti za gramatiku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (Globus).
- Šuštaršič, R., Tivadar, H.** (2001). Otvorena pitanja standardnog slovenskog izgovora. *Govor*, 113–122.
- Tivadar, H.** (1998). *Govorjeni knjižni jezik – njegovo normiranje in uresničevanje (ob akustični analizi fonema /v/ na primerih iz radijskih besedil): dipl. nal.* Ljubljana, (Praga): Oddelek za slovanske jezike in književnosti FF.
- Tivadar, H.** (1999). Fonem /v/ v slovenskem govorenem knjižnem jeziku. *Slavistična revija*, 341–361.
- Tivadar, H.** (2003a). Aktualna vprašanja slovenskega pravorečja. U S. Gajda, A. Vidović Muha (ur.), *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa*. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej; Ljubljana: Filozofska fakulteta. 281–299.
- Tivadar, H.** (2003b). *Govorjena podoba slovenskega knjižnega jezika – pravorečni vidik (magistrsko delo)*. Ljubljana, Praga: Oddelek za slovenistiko.

- Tivadar, H.** (2004). Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobnem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 52, 1, 31–48.
- Toporišič, J.** (1961). *Slovenski jezik na pločama*. Zagreb: Institut za fonetiku FF Sveučilišta u Zagrebu.
- Toporišič, J.** (1978). *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Založba Obzorja.
- Toporišič, J.** (1991). *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Toporišič, J.** (1993). *Slovenska zvrstna besedila*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 421.
- Toporišič, J.** (2000). *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Urbančič, I.** (1987). *O jezikovni kulturi* (tretja, razširjena izdaja). Ljubljana: Delavska enotnost.

BILJEŠKE

- ¹ Iako je svaki državljanin mogao upotrebljavati svoj jezik po cijeloj državi (pa i međunarodno), Makedonci i Slovenci su tu mogućnost malo koristili – nastup Janeza Drnovška kao predsjednika SFRJ na slovenskom jeziku na “skupu nesvrstanih” u Beogradu (1990) ili “olimpijska zakletva” Bojana Križaja u Sarajevu 1984 (usp. Tivadar 1998:11) više-manje bile su iznimke.
- ² Ovdje moramo istaći da su Slovenci tokom služenja vojnog roka naučili govoriti srpski jezik kojim je govorila ta vojna oblast – Slovenci su i zbog ekavske “fonetske blizine” govorili više “srpsku varijantu” tog zajedničkog službenog srpskohrvatskog jezika. Nakon 1991. i slovenski govornici počeli su vrlo pažljivo upotrebljavati svoju varijantu “srpskohrvatskog” jer je u prvim godinama postojala velika tendencija isticanja i traženja drugačijih, posebnih, autentičnih osobitosti hrvatskog jezika (usp. Stabej 2003:66).
- ³ Unatoč tome što je slovenski bio službeni jezik na području republike Slovenije u bivšoj SFRJ, moglo se na nekim značajnim funkcijama, npr. u republičkoj skupštini (primjer poslanika JNA), govoriti, odnosno prosperirati samo sa srpskohrvatskim – to je bilo na neki način zaštićeno i ustavom SRS (4. stavak 212 članka Ustava SRS; usp. Stabej 2003).
- ⁴ Logatomi, riječi, rečenice i tekstovi bili su pripremljeni na osnovi pretpostavke o problematičnim mjestima hrvatskih govornika: hrvatski palatali (č, dž, š, ž, ć, đ) koji bi morali biti intenzivnije – napeto – artikulirani, “jednofonemski” lj i nj, a osim toga fonem /v/ (“najvarijantniji slovenski fonem”, Tivadar 1999:341–361) i /l/ koji imaju različite varijante, sve rečenice i tekstovi također su bili “prilagođeni” slovenskom nestalnom mjestu naglaska.
- ⁵ U slovenskom je jeziku u prošlosti (npr. Škrabec) bilo govora o pravim konsonantima, ali sada se dijele na “zvučnike” (sonante) i “nezvučnike” (nesonante) na osnovu sonornosti, otvorenosti govorne cijevi.
- ⁶ Na slovenskom “zadlesničniki”, tj. na osnovi artikulacijske skice (bolje Palková 1997:66; usp. Toporišič 1991:34, gdje je područje iza zuba ili – slovenskom riječju – “dlesna”, ali je područje alveola smanjeno, odnosno stavljeno pod tvrdo nepce/“trdo

nebo”). Zbog toga možda i na stranici 84 (1991) onda "greška" kod ponovne definicije /š/ kao "zobnojezičnika", na stranici prije govori o "zadlesničnojezičniku" (1991:83). To terminološko nesuglasje ispravljeno je u novom izdanju gramatike (2000:85).

- ⁷ ¹ Radio Gaga (autor Sašo Hribar) popularna je interpretatorska (imitatorska) emisija, svaki petak na nacionalnom radiju koja na humoristični način obrađuje aktualne probleme.
- ⁸ Na ovome mjestu moram istaći da je bilo mnogo zamisli i istraživačkog elana kod analize samoglasnika; plod razgovora s prof. dr. J. Bakranom i drugim kolegama sa zagrebačke fonetike.
- ⁹ Neutralni fonem, poluglasnik, ovdje zbog bolje komparacije, a također zato jer u hrvatskom jeziku za razliku od slovenskog (pas : pəs) nema fonemske vrijednosti, u ovom prikazu ispušten.
- ¹⁰ "Vrijedi još jednom da više vrijednosti formanata u žena i još više u djece u usporedbi s onima u muškaraca nisu zbog višeg glasa, nego zbog manjega obujma govornih šupljina (Škarić 1991:181)."
- ¹¹ Klasičnog studija fonetike na ljubljanskom sveučilištu nema, samo u sklopu studija pojedinih stranih jezika i s lingvistikom. Svakako bi više kompjuterske analize govora koristilo i lingvistima, jer neke osobitosti jezika može bolje pojasniti samo lingvist; u posljednje se vrijeme pokušava uspostaviti suradnja "tehnike" i "humanistike".
- ¹² Neke temelje ostvaruje i projektno surađivanje ljubljanskog i zagrebačkog sveučilišta pod vodstvom izv. prof. dr. Vesne Požgaj Hadži sa slovenske i prof. dr. Damira Horge s hrvatske strane.
-

Hotimir Tivadar
Faculty of Arts, University of Ljubljana
Slovenia

**CONTRASTIVE ANALYSIS OF SLOVENE AND CROATIAN VOWELS
(SOME PRONUNCIATION PROBLEMS OF CROATIAN SPEAKERS OF
SLOVENE)**

SUMMARY

After the disintegration of Yugoslavia in 1991 and the creation of two different countries (Croatia and Slovenia), language (as well as economic and social) contacts between Slovenia and Croatia were reduced for some (the main reason for this being the war in Croatia). Slovenia was more open to the West, and English as a global language, supported in this role by the technological development and electronic media (the Internet, TV etc.), became more important, while Serbo-Croatian (or rather Serbian and Croatian) lost a great deal of their influence on Slovene.

Today Slovene and Croatian are, of course, two official (state) languages of the two neighbouring countries. The high quality of language knowledge and learning is now even more important than before, and also the Slavic origin should have (or already has) a positive connotation, which is relevant also from the viewpoint of linguistic analyses of Slavic languages.

The article provides the results of analysis of phonetic (acoustic and articulatory) and phonological, segmental and suprasegmental characteristics of a sample of Slovene, recorded by Croatian students (Phonetics department of the Faculty of Philosophy in Zagreb, November 1997). The main stress is on a contrastive analysis of acoustic description of Slovene and Croatian vowels.

Key words: vowels, acoustic analysis, contrastive analysis, Slovene, Croatian
